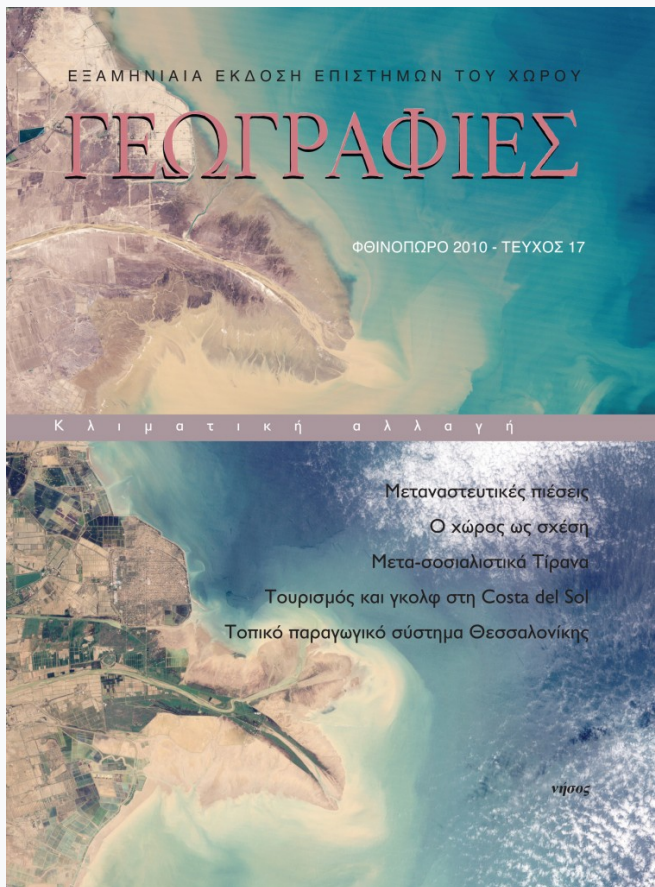

Γεωγραφίες

Αρ. 17 (2010)

Γεωγραφίες, Τεύχος 17, 2010

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

-

ΑΤΛΑΝΤΑΣ ΤΩΝ ΚΑΣΤΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εμμανουέλα Τσερπελή

Εισαγωγή

Τα κάστρα αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του μνημειακού πλούτου της Ελλάδος, που όμως δεν έχει τύχει ανάλογης φροντίδας, προστασίας, τεκμηρίωσης και προβολής. Μέσα από αυτή την εργασία γίνεται μια προσπάθεια προώθησης της γνωριμίας τους μέσα από τον εντοπισμό της χωρικής τους διασποράς και τη χαρτογράφηση αυτού του μεγάλου ιστορικού και αρχιτεκτονικού αποθέματος του παγκόσμιου πολιτισμού. Αυτό επιτυγχάνεται με τη δημιουργία ενός Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών και στη συνέχεια ενός θεματικού Άτλαντα για τα κάστρα της Ελλάδας που χτίστηκαν από τα βυζαντινά ως τα νεότερα χρόνια (ως τον 19ο αι.), εξαιρώντας τις αρχαίες ακρόπολεις. Εκτός από κάστρα περιλαμβάνονται και πύργοι και οχυρές μονές αυτής της περιόδου. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι πολλά από τα κάστρα που καταγράφηκαν είναι χτισμένα στα θεμέλια αρχαίων ακροπόλεων.

Συλλογή Δεδομένων

Ο στόχος της εργασίας ήταν η όσο το δυνατό πληρέστερη καταγραφή των κάστρων. Με βάση την κατάλληλη βιβλιογραφία και συμπληρωματική αναζήτηση στο διαδίκτυο καταγράφηκαν 279 κάστρα (ο όρος συμπεριλαμβάνει και πύργους και οχυρωμένες μονές) και αναζητήθηκαν οι απαραίτητες πληροφορίες γι' αυτά.

Οι πληροφορίες που αναζητήθηκαν ήταν: 1) η κατηγορία στην οποία ανήκει το κάθε κάστρο (σύμφωνα με τον συγγραφέα) με κριτήριο είτε τη χρονική περίοδο κατά την οποία χτίστηκαν είτε τους ιδρυτές τους. Έτσι διακρίνουμε 17 κατηγορίες κάστρων (Πίνακας 1), 2) η θέση τους (Καποδιστριακός Ο.Τ.Α. και σχετική θέση ως προς κάποια τοπωνύμια), 3) ιστορικά δεδομένα (ιδρυτές, χρονολογία ίδρυσης, κατακτητές), 4) αρχιτεκτονικά στοιχεία των κάστρων, περιγραφές, τρόποι πρόσβασης σε αυτά και επίσκεψής τους, και 5) εναέριες κι επίγειες φωτογραφίες για το κάθε κάστρο, απεικονίσεις τους σε παλιές γκραβούρες ή χάρτες, κατόψεις, διαγράμματα και αναπαραστάσεις τους. Οργάνωση της Βάσης Δεδομένων

Διπλωματική εργασία

Τομέας Κτηματολογίου, Φωτογραμμετρίας και Χαρτογραφίας, Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, ΑΠΘ 2008

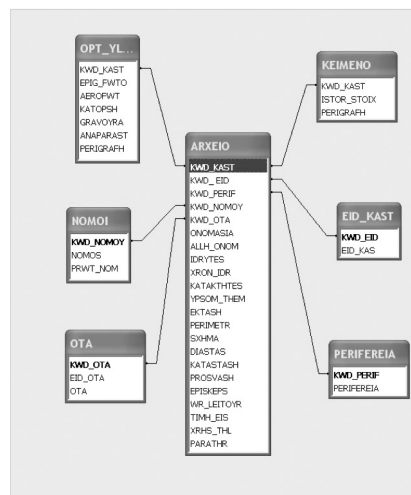
Επιβλέπων: Μύρων Μυρίδης

A/A	ΕΙΔΟΣ ΚΑΣΤΡΟΥ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΙΔΡΥΣΗΣ	ΙΔΡΥΤΕΣ
01	αρχαίο και βυζαντινό κάστρο	αρχαιότητα - 10ος αι.	Αρχαίοι Έλληνες, Ρωμαίοι, Βυζαντινοί αυτοκράτορες
02	αρχαίο και μεσαιωνικό κάστρο	αρχαιότητα - 16ος αι.	Αρχαίοι Έλληνες, Βυζαντινοί, Ενετοί, Φράγκοι, Γενουάτες, Ιωανν. Ιππότες, Τούρκοι
03	βυζαντινό κάστρο	4ος - 13ος αι.	Βυζαντινοί αυτοκράτορες
04	βυζαντινό καστρομονάστηρο	6ος - 16ος αι.	Βυζαντινοί αυτοκράτορες
05	βυζαντινός πύργος	βυζαντινά χρόνια	Βυζαντινοί αυτοκράτορες
06	βυζαντινό και τούρκικο κάστρο	6ος - 16ος αι.	Βυζαντινοί αυτοκράτορες, Τούρκοι
07	μεσαιωνικό κάστρο	13ος - 16ος αι.	Ενετοί, Γενουάτες, Λομβαρδοί, Καταλάνοι, Φράγκοι, Ιωανν. Ιππότες, Τούρκοι
08	μεσαιωνικό καστρομονάστηρο	14ος - 16ος αι.	Βυζαντινοί αυτοκράτορες
09	μεσαιωνικός πύργος	13ος - 15ος αι.	Φράγκοι, Αρχοντες της Νάξου
10	ενετικό κάστρο	14ος - 16ος αι.	Ενετοί, Γενοβέζοι
11	ενετικός πύργος	15ος - 16ος αι.	Ενετοί
12	σύγχρονο κάστρο	16ος - 20ός αι.	Έλληνες, Τούρκοι, Ιταλοί
13	σύγχρονος πύργος	18ος αι.	Έλληνες
14	τούρκικο κάστρο	15ος - 19ος αι.	Τούρκοι
15	τούρκικος πύργος	16ος - 19ος αι.	Τούρκοι
16	φράγκικο κάστρο	13ος - 17ος αι.	Φράγκοι
17	ρώσικο κάστρο	1800-1807	Ρώσοι

Πίνακας 1

Τα είδη των κάστρων και τα χαρακτηριστικά τους

Η οργάνωση των πληροφοριών που συλλέχθηκαν έγινε σε μια βάση δεδομένων που αποτελείται από επτά σχετιζόμενους πίνακες με κύριο τον πίνακα «ΑΡΧΕΙΟ» και τους υπόλοιπους να έχουν βοηθητικό-συμπληρωματικό ρόλο. Για το κάθε κάστρο δόθηκε ένας μοναδικός κωδικός που το χαρακτηρίζει. Στον πίνακα «ΚΕΙΜΕΝΑ» έχουν εισαχθεί σαν αντικείμενα 185 κείμενα ιστορικών δεδομένων και 162 κείμενα περιγραφικών δεδομένων. Στον πίνακα «ΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ» έχουν εισαχθεί σαν αντικείμενα 157 επίγειες

Διάγραμμα 1

Το διάγραμμα σχέσεων της Βάσης Δεδομένων

φωτογραφίες, 17 αεροφωτογραφίες, 19 κατόψεις, 22 γκραβούρες και 18 αναπαραστάσεις των κάστρων. Επίσης για την καλύτερη παρουσίαση των δεδομένων δημιουργήθηκαν τριάντα τρία ερωτήματα και μία φόρμα παρουσίασης των σημαντικότερων δεδομένων.

Δημιουργία του Συστήματος Γεωγραφικών Δεδομένων

Στη συνέχεια δημιουργήθηκε ένα Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (Geographic Information System - GIS), που συνδυάζει τη χωρική πληροφορία του χάρτη με τα περιγραφικά δεδομένα της βάσης δεδομένων.

Αφού βρέθηκαν τα κατάλληλα ψηφιακά χαρτογραφικά υπόβαθρα και ορίστηκε το προβολικό σύστημα ΕΓΣΑ87, δημιουργήθηκε μια καινούρια γεωβάση. Οι θέσεις των κάστρων τοποθετήθηκαν προσεγγιστικά (οι συντεταγμένες τους δεν είναι γνωστές). Η κάθε κατηγορία κάστρου αποτελεί ένα θεματικό επίπεδο και το καθένα από αυτά συνδέθηκε με τον αντίστοιχο πίνακα της εξωτερικής βάσης δεδομένων. Το κοινό πεδίο αποτέλεσε ο οκταψήφιος κωδικός του κάθε κάστρου, ο οποίος κατά την ψηφιοποίηση αντιστοιχίστηκε στους πίνακες του κάθε θεματικού επιπέδου.

Δημιουργία θεματικών χαρτών

Οι χάρτες που δημιουργήθηκαν και αποτελούν στο σύνολό τους (33) τον Άτλαντα προέκυψαν από το GIS και σε ηλεκτρονική μορφή είναι εφοδιασμένοι με τα στοιχεία της βάσης δεδομένων, μέσω της σύνδεσης που έγινε. Οι χάρτες αυτοί είναι: 1) χάρτες σε επίπεδο περιφέρειας, 2) χάρτες σε επίπεδο χώρας για κάθε κατηγορία κάστρων, 3) χάρτες πυκνότητας κάστρων ανά νομό, 4) ένας χάρτης με τα ποσοστά κάστρων της Ελλάδας ανά νομό και 5) ένας χάρτης με τις ζώνες κυριαρχίας κατηγοριών κάστρων.

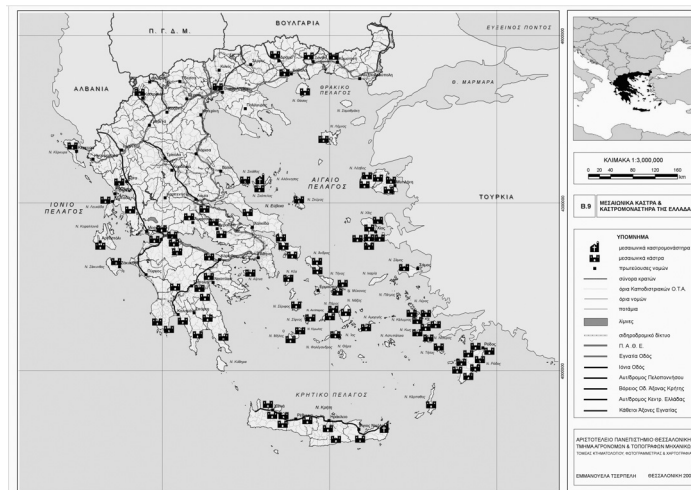
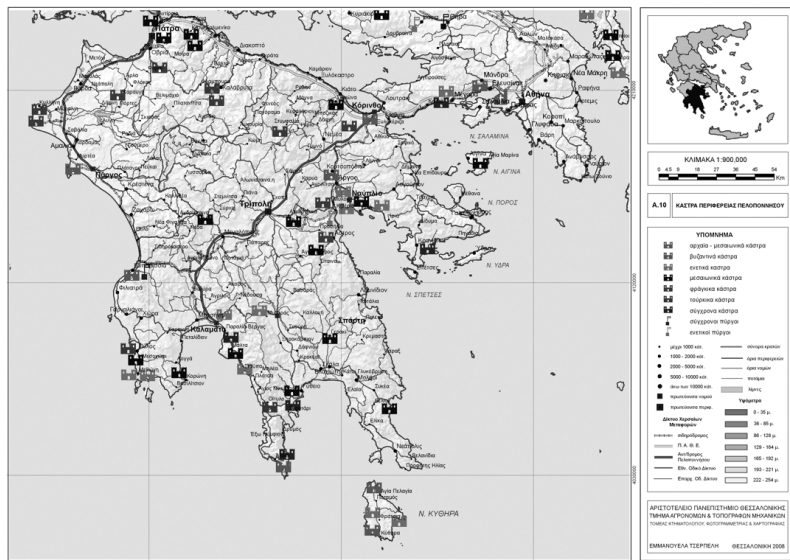
Για κάθε περιφέρεια της Ελλάδας δημιουργήθηκαν 13 χάρτες που

απεικονίζουν τα κάστρα με τον κατάλληλο συμβολισμό τους, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (Παράδειγμα: Χάρτης 1). Επίσης δημιουργήθηκαν χάρτες της Ελλάδας για κάθε κατηγορία κάστρου, στο σύνολό τους 13, γιατί κάποιες κατηγορίες εμφανιστήκαν στον ίδιο χάρτη (Παράδειγμα: Χάρτης 2).

Οι χάρτες πυκνότητας κάστρων ανά νομό είναι τέσσερις. Ο ένας από αυτούς αφορά την πυκνότητα των κάστρων στο σύνολό τους (συμπεριλαμβανομένων και των πύργων και των οχυρών μοναστηριών) για κάθε νομό της Ελλάδας. Οι άλλοι τρεις έγιναν για τις τρεις επι-

κρατέστερες κατηγορίες κάστρων: τα μεσαιωνικά, τα βυζαντινά και τα ενετικά κάστρα.

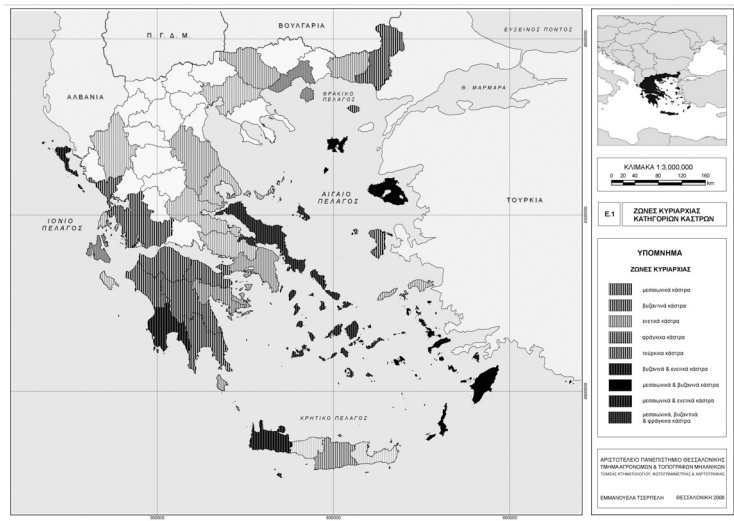
Τέλος, ο χάρτης με τις ζώνες κυριαρχίας κατηγοριών κάστρων (Χάρτης 3) παρουσιάζει τις κυρίαρχες κατηγορίες κάστρων σε κάθε νομό της Ελλάδας, εφόσον υπάρχουν. Εξετάζονται οι κατηγορίες: μεσαιωνικά, βυζαντινά, ενετικά, φράγκικα και τούρκικα κάστρα. Η θεματική απεικόνιση έγινε στους νομούς που βρέθηκε μεγάλος αριθμός κάστρων κάποιας ή κάποιων κατηγοριών.

Χάρτης 1
Τα κάστρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου

Χάρτης 2
Τα μεσαιωνικά κάστρα και καστρομοναστήρια της Ελλάδας

Χάρτης 3

Οι ζώνες κυριαρχίας των διαφορετικών κατηγοριών κάστρων

Ο Άτλαντας δομείται με αριστερές και δεξιές σελίδες. Η αριστερή σελίδα περιέχει σχόλια που αναφέρονται στον αντίστοιχο χάρτη της δεξιάς σελίδας, έναν πίνακα με την ονοματολογία και τη θέση των κάστρων που εμφανίζονται και ενδεχομένως κάποια διαγράμματα. Ο έντυπος (σχήμα A3) Άτλαντας συνοδεύεται από CD που περιλαμβάνει την πλήρη βάση δεδομένων, το GIS και το σύνολο του Άτλαντα (έγχρωμο) σε ηλεκτρονική μορφή.

Γενικά Συμπεράσματα

Από τη μελέτη των χαρτών φαίνεται ότι γεωγραφικά τα περισσότερα κάστρα συγκεντρώνονται είτε στα νησιά της Ελλάδας είτε στις παραθαλάσσιες περιοχές. Συγκεκριμένα οι περιοχές αυτές είναι: οι Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα, η Εύβοια, η Κρήτη, η βόρεια Αχαΐα, η νότια Πελοπόννησος και η περιοχή γύρω από την Πρέβεζα. Βασικός λόγος ήταν η ανάγκη προφύλαξης αυτών των περιοχών από τις επιθέσεις των πειρατών και το γεγονός ότι συχνά αποτελούσαν στρατηγικά σημεία και κατά συνέπεια πεδία μαχών

ανάμεσα στους επίδοξους κατακτητές τους. Στην ηπειρωτική Ελλάδα δεν υπάρχει τόσο μεγάλη συγκέντρωση κάστρων, με εξαίρεση κάποια που χτίστηκαν σε ορεινές περιοχές, που είχαν φυσικές οχυρές θέσεις. Επίσης συναντάμε κάστρα σχεδόν σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας με μακραίωνη ιστορία.

Σε ό,τι αφορά την κατανομή των κάστρων ανάλογα με την κατηγορία τους, τα τούρκικα κάστρα πχ. έχουν μεγάλη συγκέντρωση γύρω από την Πρέβεζα, περιοχή στην οποία προσπαθούσε να κυριαρχήσει ο Αλή Πασάς. Βυζαντινά κάστρα συναντώνται αρκετά στη Βόρεια Ελλάδα (που χτίστηκαν για την προστασία της Κωνσταντινούπολης) και κυρίως κατά μήκος του μεγάλου και ιστορικού οδικού άξονα της Εγνατίας Οδού. Επίσης αρκετά βρίσκονται στα νησιά του Αιγαίου αλλά καθόλου στην Κρήτη. Τα μεσαιωνικά κάστρα υπάρχουν σε μεγάλο αριθμό στο Αιγαίο, στην Πελοπόννησο και την Κρήτη. Τα ενετικά κάστρα φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη συγκέντρωση στις περιοχές που αποτέλεσαν ενετικές κτήσεις κατά τον μεσαίωνα (Κρήτη, Εύβοια, Αργολίδα, Μεσσηνία, Ιόνια νησιά).

Τέλος, τα περισσότερα φράγκικα κάστρα βρίσκονται στη βόρεια Πελοπόννησο.

Πιθανές εφαρμογές της εργασίας είναι η αξιοποίησή της ως εργαλείο δουλειάς ειδικευμένων επιστημόνων (αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, μουσειολόγων, ιστορικών), ή ακόμα η χρησιμοποίησή της από το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης για την υποδοχή επισκεπτών στα ίδια τα κάστρα, σε μουσεία, σε αρχαιολογικούς-πολιτιστικούς φορείς κ.ά. Σε κάθε περίπτωση, η συμβολή ειδικευμένων επιστημόνων θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη για την παρουσίαση πρόσθετων, εγκυρότερων πληροφοριών.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Γεωργία Φιλιπποπούλου

Σήμερα η προβληματική γύρω από μια συμμετοχική διαδικασία στον πολεοδομικό σχεδιασμό αποτελεί καινούργια περιοχή επιστημονικής έρευνας διεπιστημονικού χαρακτήρα, που έχει θέσει ερωτήματα θεωρητικά και πρακτικά. Στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατίας θεσμοποιούνται σταδιακά οι δράσεις των πολιτών για θέματα πόλης. Ο νόμος «Καποδίστρια» του '99 αποτέλεσε την πρώτη συνθήκη μετάβασης από τη θεωρία στην πράξη σε ό,τι αφορά το σχεδιασμό. Παρότι δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί μια σοβαρή αποτίμηση των αποτελεσμάτων αυτού του νόμου, αναμένεται ο νόμος της νέας διοικητικής αναδιάρθρωσης της χώρας «Καλλικράτης».

Η παρούσα έρευνα, με ζητούμενο τον τρόπο εφαρμογής και στη συνέχεια το βαθμό επιτυχίας της εφαρμοσμένης συμμετοχής, επιδιώκει να καλύψει αυτό το κενό στην πολεοδομική πρακτική. Στόχος της είναι να αναλυθεί η συμμετοχή του πολίτη σε πολεοδομικά ζητήματα, να διαπιστωθεί η ύπαρξη ή μη διάθεσης για ενεργή συμμετοχή, να αναδειχτεί ο τρόπος με τον οποίο αυτή εκφράζεται όταν υπάρχει και γενικότερα να

εξεταστεί αν είναι εφικτός ή όχι ο συμμετοχικός σχεδιασμός.

Ως πεδίο μελέτης επιλέγεται η Πάτρα, καθώς αποτελεί ελληνικό μητροπολιτικό κέντρο που χωρίζεται διοικητικά σε τέσσερα Διαμερίσματα προσφέροντας πλεονέκτημα μελέτης των διαφορών μεταξύ των περιοχών της πόλης και αποτελεί βιωμένο τόπο για την ερευνήτρια. Η Πάτρα πληροί τα κριτήρια της δυναμικής αύξησης του πληθυσμού, της θέσης σε σχέση με τους υφιστάμενους και επιδιωκόμενους άξονες ανάπτυξης, της διοικητικής σημασίας, της διαθεσιμότητας υποδομών έρευνας και υγείας, της δομής και δυναμικής του παραγωγικού προτύπου και της ύπαρξης στοιχείων δικτύωσης με γειτονικά αστικά κέντρα.

Η περίοδος μελέτης ξεκινά ένα χρόνο μετά τη διοικητική αναδιάρθρωση του '99, ώστε να ξεπεράσει το διάστημα προσαρμογής υπηρεσιών και πολιτών στα νέα δεδομένα. Διαρκεί ως και το 2006 (εφτά συναπτά έτη) και περικλείει ικανή χρονική έκταση πριν και μετά από αλλαγή παράταξης στη Δημοτική Αρχή (δημοτικές εκλογές '02).

Διπλωματική εργασία

Τομέας Τεχνολογίας του Περιβάλλοντος και Συγκοινωνιών, Εργαστήριο Αρχιτεκτονικής Τεχνολογίας και Σχεδιασμού του Χώρου, Πολυτεχνική Σχολή Πανεπιστημίου Πατρών, 2007

Επιβλέπουσα: **Βαρβάρα Δεσποινιάδου**

georgiafil@gmail.com

Διάρθρωση εργασίας

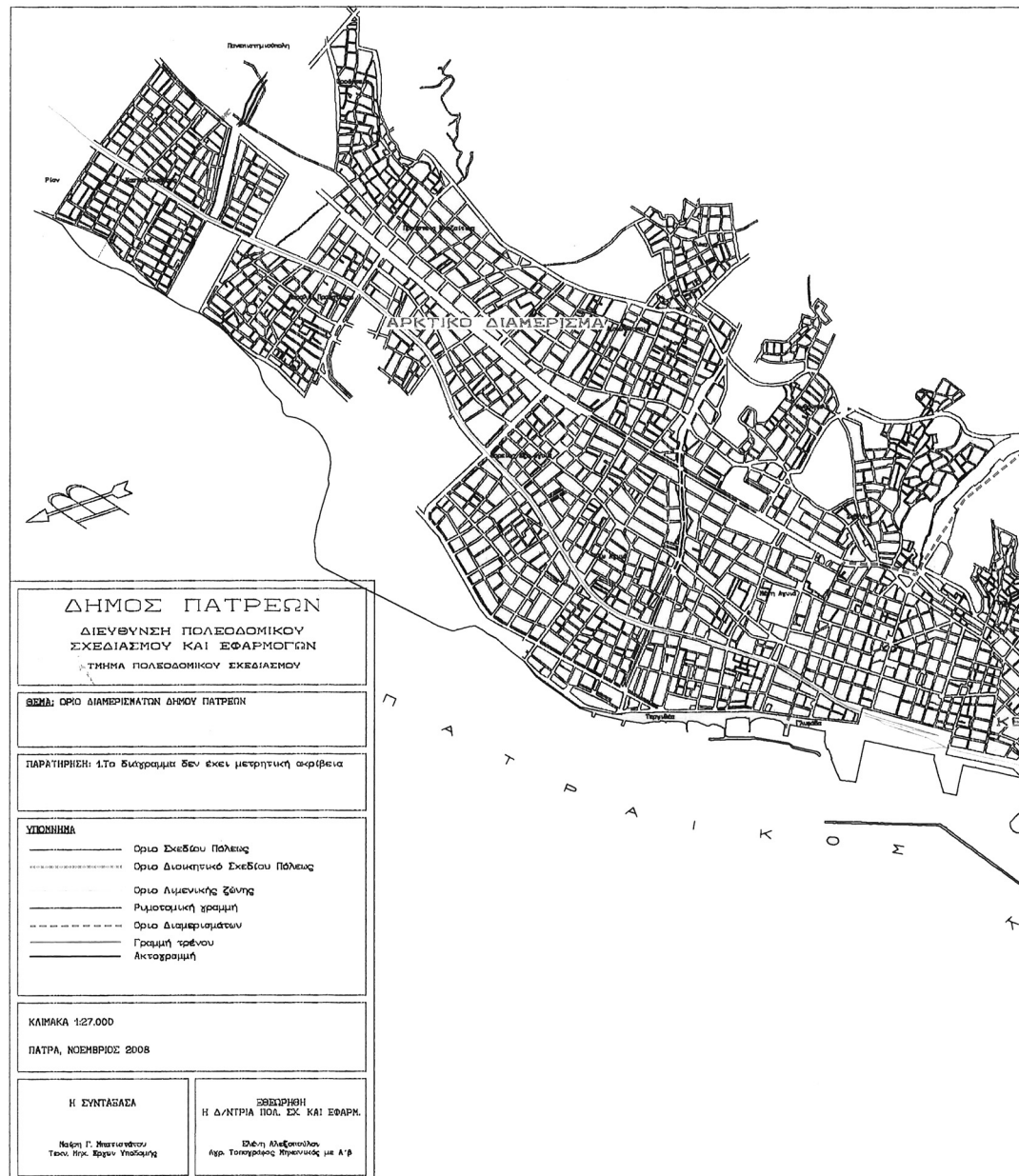
Στο **πρώτο Κεφάλαιο** γίνεται ένταξη του θέματος στο νομοθετικό πλαίσιο και προβολή των κυριότερων σημείων του νέου Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (2006) που αλλάζουν σε σχέση με το προϋπάρχον καθεστώς. Επίσης γίνεται μνεία για τη θεωρία και την πρακτική του πολεοδομικού σχεδιασμού, καθώς και τη θεωρία του συμμετοχικού σχεδιασμού. Αναλύεται το παράδειγμα της ανάπλασης με συμμετοχικό σχεδιασμό του παλαιού συνοικισμού της Θήβας και παρουσιάζονται διεξοδικά στοιχεία και δεδομένα από ευρωπαϊκά παραδείγματα καθώς αυτές οι πρακτικές, δοκιμασμένες εδώ και χρόνια, θα μπορούσαν να αποτελέσουν παράδειγμα για πολίτες και φορείς.

Στο **δεύτερο Κεφάλαιο**, και αφού πρώτα παρουσιαστούν στοιχεία ποιοτικά και γεωγραφικά για κάθε Διαμέρισμα, γίνεται συστηματική καταγραφή, για πρώτη φορά, των πρακτικών των συνεδριάσεων των Διαμερισματικών Συμβουλίων, εξασφαλίζοντας την εγκυρότητα των πηγών.

Στο **τρίτο Κεφάλαιο** κατηγοριοποιείται το παραπάνω υλικό σε αιτήματα: διοικητικά και οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, τεχνικών έργων, καθαριότητας και πρασίνου, πολεοδομικά. Η κατηγοριοποίηση έγινε σε αντιστοιχία με τη διάρθρωση των υπηρεσιών του Δήμου, λαμβάνοντας υπόψη τις πε-

ριορισμένες αρμοδιότητες των Διαμερισμάτων και έχοντας μια γενική άποψη για τα θέματα που κατά πλειοψηφία εμφανίστηκαν. Παρουσιάζονται ξεχωριστά για κάθε Διαμέρισμα τα περιεχόμενα κάθε κατηγορίας και η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται για αιτήματα Συλλόγων (πχ. πολιτιστικών) αλλά και για μεμονωμένα αιτήματα δημοτών. Στο τέλος κάθε κατηγοριοποίησης εξάγονται τα ποσοστά παρουσίασης

κάθε θεματικής κατηγορίας στο σύνολο των κατηγοριών. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε διαγράμματα excel τύπου pie ή blue pie. Παράλληλα δίνονται και διαγράμματα excel με βάση τον αριθμό εμφάνισης-βάρους κάθε θεματικής κατηγορίας, τύπου column ή B&W column. Γίνεται σχολιασμός της ανάλυσης για κάθε διαμέρισμα χωριστά και συγκριτικά και αναδεικνύονται τα θέματα εξαιρετικού πο-

λεοδομικού ενδιαφέροντος τα οποία μάλιστα καταλαμβάνουν την πρώτη ή δεύτερη θέση προτεραιότητας στα αιτήματα συλλόγων και δημοτών.

Στο **τέταρτο Κεφάλαιο** γίνεται εμπλουτισμός της έρευνας με άρθρα του τοπικού τύπου που καταγράφει τις διαθέσεις των πολιτών. Παρουσιάζεται η αποδελτίωση των άρθρων που αφορούν την πολεοδομία με την ευρεία έννοια της εφημερίδας *En Aithria* –εναλλακτικό και

ανεξάρτητο πολιτικά μέσο που χαρακτηρίζεται από συνέπεια και αξιοπρέπεια– της Οικολογικής Οργάνωσης ΟΙΚΙΠΑ, των ετών 2000-2006. Δίνονται εκτενή δεδομένα για την ΟΙΚΙΠΑ και έμφαση στα πολεοδομικά προβλήματα που έχουν αναδειχτεί μέσα από την αποδελτίωση των άρθρων της εφημερίδας. Κατόπιν, γίνεται καταγραφή σε περιληπτική μορφή των άρθρων της εφημερίδας *Πελοπόννησος*, τα

οποία παρατίθενται χωρισμένα σε θέματα που αφορούν τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Τέλος, σχολιάζεται ο ρόλος του τοπικού τύπου στην «προώθηση» των αιτημάτων των πολιτών. Παρατηρείται με ποιον τρόπο ο τύπος αποτελεί μέσο άσκησης πίεσης των πολιτών προς τους αρμόδιους φορείς, καθώς οι ενδιαφερόμενοι ενεργοποιούν το μέσο και το μέσο δέχεται την προβολή των αιτημάτων τους.

Η έρευνα ολοκληρώνεται στο **πέμπτο Κεφάλαιο** με παρουσίαση των δέκα πιο χαρακτηριστικών τοπικών συλλόγων, κατόπιν διεξαγωγής συνεντεύξεων με εκπροσώπους τους, με στόχο την παρουσίαση των δομών και των χαρακτηριστικών τους ως ενεργών ομαδοποιήσεων αλλά και την καταγραφή των αιτημάτων τους. Οι συνεντεύξεις ακολουθούν τυποποιημένη μορφή χάριν αντικειμενικότητας και απαντούν στα εξής ερωτήματα: τίτλος δράσης, περιοχή, τύπος ομαδοποίησης, συνεργασία με άλλες ομαδοποιήσεις, αντικείμενο δράσεων, διάρκεια δράσεων, υποστήριξη από ΜΜΕ, προβολή με άλλο μέσο, σχέση με το δήμο, αποτελέσματα δράσεων. Επιπλέον παρατίθενται συμπληρωματικές σημειώσεις για κάθε σύλλογο.

Τα συμπεράσματα από μια λεπτομερή ανάλυση των δεδομένων της εργασίας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε ανα-

λύσεις διαφορετικών αντικειμένων, πολεοδομικών και μη. Ακολουθεί σύννοψη των συμπερασμάτων.

Η πλευρά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Στο ερώτημα αν η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει αρμοδιότητα στον προγραμματισμό παρεμβάσεων, η απάντηση είναι ότι μέχρι το 2006 (ψήφισμα νέου Κώδικα) η υλοποίηση των περιορισμένων αρμοδιοτήτων της ήταν δύσκολη αφού δεν υπήρχαν σαφή όρια.

Ως προς το αν η Τοπική Αυτοδιοίκηση αναζητά τη συμμετοχή των πολιτών, συμπεραίνουμε πως ως τώρα δεν ήταν καν εξασφαλισμένος νομικά ο πολίτης απέναντι στους τοπικούς άρχοντες, ενώ η διάθεση των αιρετών δεν ήταν ουσιαστικά στραμμένη στην ενίσχυση των πολιτών και την προώθηση της συμμετοχής τους. Με το πέραςμα του χρόνου όμως γίνεται μια αποσπασματική προσπάθεια προσέγγισης του πολίτη μέσω των Διαμερισματικών Συμβουλίων και του Αντιδήμαρχου Αποκέντρωσης (2005-06).

Σε ό,τι αφορά το ερώτημα αν αναγνωρίζονται επίσημα τα προβλήματα των πολιτών και η ανυπαρξία κρατικής πολιτικής, παρατηρούμε πως ο Δήμαρχος και οι Αντιδήμαρχοι παρίστανται σε συνελεύσεις των Διαμερισματικών Συμβουλίων, συζητούν με τους πολίτες και συχνά παραδέχονται τα προβλήματα που οι τελευταίοι προβάλλουν. Στο δεύτερο σκέλος υποτίθεται πως η αναγνώριση της ανυπαρξίας «φιλοσοφίας» για τις παρεμβάσεις είναι ανάλογη με το βαθμό που αντίστοιχα οι πολίτες της Πάτρας την αναγνωρίζουν.

Άλλο ερώτημα είναι αν γίνονται παρεμβάσεις, με ποιο τρόπο, αν σέβονται την ιστορία των συνοικισμών, αν προτείνονται εναλλακτικές. Η απάντηση δίνεται με τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα. Πολίτες, αρχιτέκτονες και έμποροι διαμαρτύρονται και καταγγέλλουν στον τοπικό τύπο τον απαράδεκτο χαρακτήρα της ανάπτυξης της κεντρικής πλατείας της πόλης (πλατεία Γεωργίου), τη χαρακτηρίζουν μη φιλική και μη ικανοποιητική για τις ανάγκες του πολίτη. Ωστόσο η ανάπτυξη έγινε. Τα πρακτικά του Νοτίου Διαμερίσματος δείχνουν την αγωνιώδη διεκδίκηση κατασκευής ανοικτού θεάτρου στο πλαίσιο της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας». Ωστόσο το έργο δεν έγινε. Ο Παμμικρασιατικός Σύνδεσμος διαμαρτύρεται για την αποσπασματική και ελλιπή ανάπτυξη που επιχείρησε ο Δήμος στην ιστορική συνοικία των Προσφυγικών, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την έντονη αντίδραση των κατοίκων.

Αφενός έχουμε το χρόνιο αίτημα του Παμμικρασιατικού Συνδέσμου για ανάπτυξη των προσφυγικών συνοικισμών, αφετέρου οι πρόσφατες αναπλάσεις που έγιναν από το Δήμο (πλατεία Γεωργίου, πεζόδρομος Αγ. Νικολάου, Παραλιακή ζώνη) δεν αποδεικνύουν διάθεση για αποκέντρωση της ανάπτυξης αλλά ούτε και πρόβλεψη για το σύνολο της καθημερινής ζωής των κατοίκων.

Επιπλέον, είναι γεγονός πως ελεύθεροι χώροι (πχ. πρώην Λούνα Παρκ) «χάθηκαν», παρά τις επανειλημμένες διαμαρτυρίες πολιτών και συλλόγων, επειδή ο Δήμος δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να τους εξαγοράσει. Ο Δήμος σπάνια προβλέπει κονδύλια για την εξασφάλιση κοινόχρηστων χώρων, αλλά και οι μελέτες που αναθέτει σε ιδιώ-

τες μελετητές συνήθως δεν υλοποιούνται. Τα οικονομικά μέσα του Δήμου φαίνεται να μην επαρκούν και ίσως αν υπήρχε μεγαλύτερος αριθμός επιστημονικού προσωπικού στις υπηρεσίες του τα πράγματα να ήταν καλύτερα.

Η απάντηση στο ερώτημα αν η Τοπική Αυτοδιοίκηση αναζητά σε βάθος γνώση των προβλημάτων ή καταφεύγει σε επιφανειακές και πρόσκαιρες λύσεις δίνεται αν διαβάσει κανείς τη μελέτη που εκπόνησε ο Δήμος για την πιθανή εγκατάσταση του καταυλισμού των τσιγγάνων στην Ακτή Δυμαίων. Η μελέτη δεν υλοποιήθηκε λόγω έντονων διαμαρτυριών των κατοίκων και του πολιτιστικού Συλλόγου Ιτεών και νομικών ζητημάτων που προέκυψαν.

Τέλος, εναλλακτικές προτάσεις που διατυπώνονται από ειδικούς στην εφημερίδα *En Aithria* δεν εισακούγονται και επαναλαμβάνονται με το πέραςμα των χρόνων, απαντώντας στο ερώτημα αν έχουν δοκιμαστεί στην πράξη καινούριες ιδέες.

Η πλευρά των πολιτών

Στο ερώτημα ποιο είναι το πλήθος και ποια η ταυτότητα των ομάδων και παρουσιάζουν συσπείρωση, δίνεται η απάντηση ότι στην πόλη δραστηριοποιείται μεγάλο πλήθος συλλόγων εκπολιτιστικών, εξωραϊστικών ή και αθλητικών. Οι περισσότεροι δρουν σε επίπεδο γειτονιάς ενώ άλλοι έχουν δράση υπερτοπική, όπως η «Συντονιστική Επιτροπή Απομάκρυνσης των Πυλώνων από Κατοικημένες Περιοχές» και οι «Πολίτες εν δράσει». Σε ό,τι αφορά την ταυτότητα των ατόμων που τους απαρτίζουν, υπάρχουν διαφο-

ρές από οργάνωση σε οργάνωση. Γενικά, οι περισσότεροι σύλλογοι αποτελούνται από λίγα στον αριθμό ενεργά μέλη αλλά υποστηρίζονται από «φίλους» της οργάνωσης και εκπροσωπούνται από άτομα υψηλού επιπέδου μόρφωσης, όπως ο «Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Αρκτικού Διαμερίσματος».

Σχετικά με το αν υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των ομάδων και συλλογικότητα-αλληλοβοήθεια η απάντηση είναι ότι συμβαίνει σε λίγες περιπτώσεις (πχ. ο «Σύλλογος Μακρυγιάννη» με το «Σύλλογο συνοικίας Ροδοπούλου», και η συνένωση Συλλόγων στη «Συντονιστική Επιτροπή Απομάκρυνσης των Πυλώνων από Κατοικημένες Περιοχές»). Επίσης, στα πρακτικά των Διαμερισματικών Συμβουλίων η συχνότητα προβολής αιτημάτων από συλλόγους και από πολίτες είναι παραπλήσια, άρα μια μερίδα πολιτών έχει συνειδητοποιήσει την υπολογίσιμη δυναμική μιας συλλογικότητας προωθώντας ποιοτικά και πιο σύνθετα αιτήματα μέσω ομαδοποιήσεων, ενώ μια άλλη παραμένει σε παραδοσιακές ή «απαισιόδοξες» απόψεις προωθώντας μεμονωμένα αιτήματα.

Όσον αφορά το ερώτημα αν συμβίπτον οι διεκδικήσεις των οργανώσεων και αν έχουν τη συναίνεση των πολιτών, η απάντηση είναι πως για κάποια θέματα υπάρχουν κοινές διεκδικήσεις και σκεπτικό, ενώ για κάποια άλλα όχι (διεκδίκηση ανάπλασης του έλους της Αγυιάς, από Συλλόγους «Πολίτες εν δράσει» και «Έσω-Έξω Αγυιάς» χωρίς συνένωση των δυνάμεων τους). Οι πολίτες άλλωστε συναινούν (φωτεινά παραδείγματα οι Σύλλογοι «Μακρυγιάννη» και «Συντονιστική Επιτροπή Απομάκρυνσης Πυλώνων» οι

οποίοι γνώρισαν μαζική παρουσία πολιτών στις κινητοποιήσεις τους), αλλά προτιμούν να αντιπροσωπεύονται από τα μέλη του συλλόγου.

Στο ερώτημα ποια προβλήματα αναγνωρίζουν και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους καταγράφονται: διάσωση και προστασία των ελεύθερων χώρων, επίλυση του κυκλοφοριακού, αναστολή ακατάλληλων πολεοδομικών αποφάσεων των φορέων (χωροθέτηση της ΑΒΥΤ στις Ιτιές, χωροθέτηση του νέου υπεραστικού ΚΤΕΛ, χωροθέσεις του Αστυνομικού Μεγάρου και του Μεγάρου της Περιφέρειας κ.ά.), εξασφάλιση της δημόσιας υγείας (εναντίωση στην παράνομη εγκατάσταση κεραιών κινητής τηλεφωνίας και στην αναβάθμιση του δικτύου της ΔΕΗ, σωστή λειτουργία του ΧΥΤΑ), προστασία του περιβάλλοντος (ΟΙΚΙΠΑ) αλλά και άλλα εξίσου σημαντικά. Τα χαρακτηριστικά των προβλημάτων αυτών θέτουν ζητήματα ποιότητας ζωής και δεν αφορούν μόνο μια γειτονιά ούτε μπορεί η λύση τους να εξυπηρετήσει κάποιο οικονομικό συμφέρον.

Το πλαίσιο και οι προτεραιότητες δράσης των συλλόγων προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και τη σύγκριση των ενοτήτων «αντικείμενο των δράσεων». Οι περισσότεροι σύλλογοι, θέτοντας ως προτεραιότητα τη βελτίωση της καθημερινής ζωής μέσα κυρίως από ποιοτικές παρεμβάσεις, χρησιμοποιούν κάθε θεμιτό μέσο άσκησης πίεσης για να πετύχουν τους στόχους τους. Βέβαια από λίγους συλλόγους, οι οποίοι συνήθως δεν έχουν έντονη κινητικότητα, παρουσιάζεται το φαινόμενο της αξιοποίησης κομματικών σχέσεων.

Άλλα ερωτήματα αφορούν την ύπαρξη συλλογικής μνήμης εμπει-

ριών διεκδίκησης και την ενδεχόμενη γνώση των θεσμικών δυνατοτήτων. Διαφαίνεται ότι έχουν γνώση παλαιότερων πράξεων διεκδίκησης και φροντίζουν να συλλέγουν στοιχεία από διεκδικήσεις συλλόγων άλλων περιοχών. Ακόμα διερευνούν και συχνά εξαντλούν τις θεσμικές δυνατότητές τους, προσλαμβάνουν δικηγόρους, κάνουν προσφυγές εάν μια πράξη ή απόφαση φορέων αποδειχθεί παράνομη ή νομικά αβάσιμη.

Ερευνώντας τη συμμετοχή των συλλόγων στον προγραμματισμό, την κατασκευή ή τη διαχείριση έργων, διαπιστώνεται ότι προσπαθούν να συμμετέχουν λαμβάνοντας μέρος σε επιτροπές που ορίζονται από το νόμο, οι οποίες όμως συνήθως δεν συγκροτούνται και δεν λειτουργούν. Επίσης ζητούν να παρίστανται στα Διαμερισματικά ή Δημοτικά Συμβούλια για επηρεασμό αποφάσεων, χωρίς πολλές φορές να καλούνται σε αυτά.

Σύμφωνα με τα παραπάνω ο δρόμος για την εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών στην Ελλάδα είναι ακόμα μακρύς. Απαιτείται να αναγνωριστεί η ανάγκη για λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να παραδειγματιστεί από τις Ευρωπαϊκές πρακτικές και να εξαντλήσει τις δυνατότητες του νόμου, επιδιώκοντας να έρθει ουσιαστικά πιο κοντά στον πολίτη. Απαραίτητο είναι να αλλάξει και η νοοτροπία των πολιτών, να συνειδητοποιήσουν τη δύναμή τους και να ταχθούν ενάντια στην κοινωνική διάσπαση που επιβάλλουν οι σύγχρονοι τρόποι ζωής, ώστε τουλάχιστον να υποστηρίξουν τους ενεργούς συμπολίτες που προσπαθούν να επιτύχουν καλύτερους όρους ζωής.

Πληθυσμός Πολεοδομικού Συγκροτήματος Πάτρας

(βάση στοιχείων απογραφής 2001)

I. ΑΡΚΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ : 26.932 κάτοικοι

Αρκτικό διαμέρισμα εντός Σχεδίου Πόλεως = 25.517 κάτοικοι

Οικισμοί Βούντενης, Δραγώλενας, Μπάλα, Χάραδρου = 714 κάτοικοι

Οικισμός Άνω Συχαινών = 701 κάτοικοι

Σύνολο Αρκτικού διαμερίσματος $25.517 + 714 + 701 = 26.932$ κάτοικοι

II. ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ : 70.786 κάτοικοι

III. ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ : 23.818 κάτοικοι

Ανατολικό διαμέρισμα εντός Σχεδίου Πόλεως = 23.018 κάτοικοι

Οικισμός Περιβόλας = 800 κάτοικοι

Σύνολο Ανατολικού διαμερίσματος $23.018 + 800 = 23.818$ κάτοικοι

IV. ΝΟΤΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ : 29.871 κάτοικοι

Νότιο διαμέρισμα εντός Σχεδίου Πόλεως = 29.288 κάτοικοι

Επιχειρησιακό Κέντρο(εκτός σχεδίου περιοχή Πειραιϊκής Πατραϊκής) = 450 κάτοικοι

ΒΙΟΠΑ = 133 κάτοικοι

Σύνολο Νοτίου διαμερίσματος $= 29288 + 450 + 133 = 29.871$ κάτοικοι

V. Οικισμοί (Ελικίστρας, Νέου Σουλίου, Ρυάκι, Καρυά, Ρωμανού, Πουρναρόκαστρο, Αγίου Ιωάννη, Καφαλόβρυσου, Μιντζαίικα, Παναγιά, Μοίρα, Γκοτσαίικα, Προφήτης Ηλίας, Πηγή) : 2.516 κάτοικοι

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ : $26.932 + 70.786 + 23.818 + 29.871 + 2.516 = 153.923$ κάτοικοι

Σημείωση: Τα πληθυσμιακά στοιχεία τράπηκαν από την μελέτη **ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ (ΓΠΣ) ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ**